

Список використаних джерел:

1. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М.: Политиздат, 1973. – 272 с.
2. Ващенко Г. Виховання пошани до батьків і старших / Г.Ващенко // Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження». 1997. – С. 128-141.
3. Макаренко А.С. Книга для родителей. / А.С.Макаренко. – М.: Педагогика, 1988. – 156 с.
4. Сухомлинський В. Моральні цінності сім'ї / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В п'яти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.5. – С. 343-347.

ВПЛИВ СПОВИВАННЯ НА РОЗВИТОК СЕНСОРНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЛЮКІВ

К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE INFLUENCE OF SWADDLING ON THE DEVELOPMENT OF SENSORY INTELLIGENCE OF BABIES

K.L.Krytiy, Doctor of Pedagogical Sciences (PhD in Sciences), Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовано традиційні та сучасні підходи до сповивання новонароджених дітей, показано взаємозв'язок широкого сповивання і розвитку сенсорних відчуттів новонародженого. Автором запропоновано робоче визначення сенсорного інтелекту дитини. Уточнено шляхи розвитку сенсорного інтелекту через можливість розширення фізіологічного простору і сенсорної інтеграції малюка.

Ключові слова: сенсорний інтелект, широке сповивання, новонароджена дитина.

Abstract. The article analyzes traditional and modern approaches to swaddling newborn babies and shows the relationship between wide swaddling and the development of sensory sensations of the newborn. The author proposed a definition of the sensory intelligence of the child. The ways of development of sensory intelligence through the possibility of expanding the physiological space and sensory integration of the baby are specified.

Key words: sensory intelligence, wide swaddling, newborn baby.

«Яке є змалку, таке й до останку. Яке в сповитку, таке й до віку!». Українське народне прислів'я влучно визначає пріоритети та межі батьківського втручання в психофізіологічний простір малюка.

Якщо уважно вчитатися в кожне речення, не розриваючи закладеного смислу на частини, стає зрозумілою вся глибина та мудрість народу, який так тонко висловився щодо майбуття новонародженої особистості. Отже, сповивання дитини, як культурологічний спадок, дає можливість відслідковувати паралелі між минушиною та сучасністю. Звичай та традиції тугого сповивання немовлят часто-густо опиняється в центрі уваги фахівців різних наук: неонатологів, педіатрів, психологів, етнографів, культурологів та антропологів. Поки педіатри сперечаються про шкоду і користь тугого сповивання для формування скелета дитини та її рухів, психологи і психоаналітики шукають зв'язок між процесом сповивання дитини та формуванням її психіки і особистісних особливостей. Так, на думку видатного психоаналітика Е. Еріксона «... сповивання підпадає під рубрику тих питань виховання дитини, які повинні мати суттєве відношення до образу світу цілісної культури» [11, 182]. Якщо фахівці суміжних наук ламають списи щодо тугого сповивання, то, на жаль, педагоги поки що не вбачають у цьому проблеми і не виявляють зацікавленості в тому, а як же ж сповивали батьки дитину, яка зараз є вихованцем групи дитячого садочка.

Традиція сповивати новонароджених дітей сягає корінням в глибоке минуле - малюка туго замотували в довгі, вузькі смуги тканини - сповивальники. Вважалося, що дитина буде спокійною, а коли підросте, стане гарною і стрункою, а чим тугіше було сповивання, тим краще для дитини!

Нагадаємо, що Марко Грушевський у книзі «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу» зауважує, що після народження «у пелюшечці, ще не сповите, бо його

зараз не сповивають, а вже як дуже борсатися почне, лежить собі дитятко, а мати теж собі коло його спочиває» [4, 38]. За словами М. Грушевського, малюк більш ніж день несповитим не лежить, «сповивають дитину скільки хто хоче, строку одного для всіх немає» [4, 75], але довше восьми неділей не сповивають, бо цього і дитина не хоче.

Відомо, що коли 12 грудня 1777 велика княгиня Марія Федорівна народила сина, Олександр відразу опинився під піклуванням діяльної бабусі Катерини II, яка продумала кожен дрібничку в догляді за ним. Вона дозволила сповивати його лише у той спосіб, який продемонструвала на ляльці, надісланій в спеціальному кошику для сну. Суворо було заборонено сповивати хлопчика взагалі та надягати на нього панчохи; одяг Олександра становили сорочечка і жилетка, що не утрудняли рухів. Саме цій імператриці приписують слова: «Туго не сповивайте, мені раби не треба». Пригадаймо із поеми Т.Шевченка «Сон» такі строки: «На панщині пшеницю жала, втомилася; не спочивать пішла в снопи, пошкандибала Івана сина годувать. Воно сповитеє кричало у холодочку за снопом. Розповіла, нагодувала, попестила...». Тарас Шевченко майстерно та яскраво вималював усю послідовність дій матері щодо сповивання дитини. За його часів сільські жінки лише так туго і сповивали малюків, коли треба було довго і важко працювати, а за дитиною нікому було доглядати.

Із 1939-го року Бенджамін Спок був педіатром дочки Маргарет Мід, яка довго шукала лікаря, що розділяв би її ідеї виховання дітей. М.Мід (відомий американський антрополог), вивчивши практику виховання дітей у примітивних народів під час своїх експедицій, зупинила свою увагу не тільки на вивченні несвідомих установок дорослих членів суспільства по відношенню до дітей, способах комунікації між дорослими і дітьми, але й на практиці дитячого сповивання, звичаях догляду за немовлятами, вмиванні, привчанні до чистоти. До речі, М.Мід також критикували за надмірно психоаналітичний підхід до СРСР, особливо за теорію так званого «пелюшкового детермінізму»: «СРСР розвалить туге сповивання дітей». Антрополог пояснювала суперечливі риси характеру радянських матерів звичкою дуже туго сповивати дітей, що надалі було підтверджено й іншими методами досліджень [7]. Додамо, що й автор концепції основної особистісної структури А. Кардінер також вважав, що існує зв'язок між способами догляду за немовлятами та особливостями психологічного складу народу, так званої базової структури особистості (цю теорію критики й до сьогодні не без іронії продовжують називати «пелюшковим детермінізмом») [4].

Звернемося до точки зору видатного педіатра, доктора медичних наук, професора І.А.Аршавського [1]. Науковець писав, що туге сповивання дитини відразу ж після народження, коли руки і ноги новонародженого насильно витягуються вздовж тіла, не тільки порушує можливість повноцінного здійснення теплопродукції скелетними м'язами, але й збільшує поверхню тепловіддачі. Відсутність теплоізованого шару також сприяє втраті тепла. До того ж туге сповивання погано впливає на нормальний кровообіг. Протиприродне роздратування скелетної мускулатури, що викликається тугим сповиванням, може негативно позначитися на подальшому нормальному розвитку нервово-м'язової системи дитини [1, 10]. Науковець і психолог Тоні Бьюзен, який займався дослідженнями можливостей мозку, описав десять видів інтелекту, які є в кожній людини від народження, але їх необхідно розвивати впродовж усього життя. Із-поміж різних видів інтелекту автор виокремив і сенсорний інтелект, що охоплює п'ять основних органів відчуття і шосте - інтуїцію. *Під сенсорним інтелектом немовляти розуміємо здатність до здійснення процесу пізнання довкілля основними органами відчуття.*

Наука і практика все частіше стикається з проблемами розвитку сенсорного інтелекту сучасних дітей, пропонуючи активізувати дослідження щодо сенсорної інтеграції. На думку Т.Бьюзена, одним із переконливих доказів неперевершеності людського мозку є розвиток немовляти. Дитина не настільки безпомічна і нетямуща, як прийнято думати. Навпаки, немовлятко надзвичайно розвинуто та здатне до навчання, і навіть випереджає в цьому аспекті будь-який складний комп'ютер [2, 33].

Сенсорна інтеграція - це процес, під час якого нервова система дитини отримує інформацію від рецепторів всіх відчуттів, а потім організовує їх та інтерпретує так, щоб вони могли бути використані в цілеспрямованій діяльності. Пропріоцепцію визначають як сукупність здібностей дитини орієнтуватися в положенні своїх кінцівок за їх відношенням одна до одної, сприймати власні рухи й оцінювати опір, який здійснюється рухами. Пропріоцепція, як модальність, має три якості, а саме забезпечує відчуття: положення кінцівок, рухів, зусиль. Будучи процесом підсвідомості, сенсорна інтеграція: організовує інформацію, отриману за допомогою *органів відчуття (смак, вигляд, звуки, запах, дотик, вага, відчуття борічності, рух, вплив сили тяжіння і положення в просторі)*; наділяє значенням випробовувані дитиною відчуття, фільтруючи інформацію і відбираючи ту, на якій слід сконцентруватися; дозволяє осмислено діяти і реагувати на ситуацію, в якій знаходиться малюк (адаптивна відповідь). І головне для нас - виформовує базу для теоретичного навчання та соціальної поведінки в майбутньому. Немовля, коли його беруть на руки, зручно «влаштовується» на руках того, хто його тримає. Успішно впоратися з цим завданням йому допомагають відчуття, що йдуть від суглобів та м'язів. Батьки дітей з аутизмом відзначають, що в дитинстві їхні діти не «влаштовувалися» зручно, а повисали як «мішок з піском». Така поведінка дитини з аутизмом свідчить про порушення обробки відчуттів, що йдуть від м'язів, суглобів і вестибулярного апарату, відповідального за відносини з гравітацією. Немовля з перших тижнів здійснює значну кількість рухів, які на перший погляд здаються безглуздими і безсистемними. Однак ці рухи формують у дитини образ власного тіла і допомагають їй пристосуватися до гравітації. Беверлі Стоукс наголошує, що сенсорний розвиток дитини починається з виявлення зв'язку між тілом і гравітацією. Будь-який рух немовляти - це відносини між його тілом і гравітацією, тиском сили тяжіння на тіло дитини та її здатності протистояти цьому тиску або здаватися йому. У такий спосіб у немовляти тренуються м'язи, виформовується загальний м'язовий тонус [9]. Отже, з точки зору фізіології, *сенсорний інтелект розвивається за умови, якщо нервова система дитини отримує інформацію від рецепторів всіх відчуттів, а для цього малюк повинен бути максимально наближений до природної пози.*

Фізіологічно обґрунтованим слід вважати такий одяг новонародженої дитини, який не обмежує і не порушує її природної пози і не перешкоджає здійсненню необхідних рухових актів. Отже, на думку учнів-послідовників І.А. Аршавського, не можна витягати нижні кінцівки немовляти, що, на жаль, і понині триває в деяких пологових будинках. Ніжки повинні зберігати природне зігнуте положення. Цікавим і маловідомим є той факт, що запропонований ще в 1950 році, фізіологічно доцільний одяг було прийнято не відразу. Пізніше, після його затвердження ВООЗ, він є обов'язковим для всіх держав, що входять у систему ВООЗ. Проте, зазначений одяг запроваджено не у всіх пологових будинках, його використовують лише з четвертого або п'ятого дня (у перші дні, як і раніше, туго сповивають).

І.А.Аршавський називає ще один негативний чинник тугого сповивання. Завдяки механізму імпринтингу відразу ж після народження заглушується в дитині природний «інстинкт свободи», або, як називав його І.П. Павлов, «рефлекс свободи». Є підстави вважати, що подібне сповивання (за словами І.А.Аршавського – «східний звичай») прищеплює дитині майбутню психологію підпорядкування і має низку інших негативних у психологічному плані наслідків [1, 11]. У 1970-і тема тугого сповивання немовлят гостро обговорювалась у Радянському Союзі після виходу знаменитої книги доктора Бенджаміна Спока, у якій він не рекомендував щільно сповивати малят, маючи вже досвід спостережень за розвитком доньки М.Мід [7]. На той час вже деякі психологи вважали, якщо дитина багато часу проводить прив'язаною, є безпорадною і нерухомою, це може понівечити її духовний світ і відняти в неї відчуття невимушеності.

Звертаючи увагу на деякі актуальні питання супроводу малюків, підтримуємо точку зору Т.Г.Візель, зокрема, на неоднозначне трактування проблеми сповивання [3]. З психологічної та нейропсихологічної позиції слід обґрунтувати необхідність і серйозність

безпосередніх і віддалених наслідків неправильних дій дорослих щодо немовляти. Т.Г.Візель зауважує, що за даними ЮНЕСКО, мода на «не сповивання» призвела до збільшення числа корекційних шкіл, спеціалізованих інтернатів, психоневрологічних диспансерів і в'язниць в 2 рази [3].

Свого часу М. Монтесорі стверджувала: потреба немовляти в сенсорних відчуттях не може бути задоволена, якщо він постійно лежить на спині в колясці або в ліжечку. Що бачить дитина в цьому випадку - стеля (в кращому випадку небо, якщо він в колясці на вулиці), зрідка обличчя дорослого, брязкальця, які в усьому світі вішають батьки над ліжечком. Цього недостатньо для повноцінного розвитку.

Ряд учених, зокрема американський психіатр і педагог Глен Доман, посиляється на власні дослідження та вивчення досвіду поводження з немовлятами жінок-індієнок, які своїх малюків ніколи туго не сповивали, даючи можливість активно рухатися ледь не з перших хвилин життя. Він, як і багато інших дослідників, підкреслює, що шкода тугого сповивання має не тільки біологічні наслідки. Це суттєво впливає на психіку дитини, закріплюючи відчуття безпорадності й залежності, що надалі зазвичай призводить до пасивності [6].

Сповивання практикується в основному тільки в Росії, Україні, Біларусі, на Кавказі [8], тоді як у Німеччині взагалі немає сповивання немовлят, їх відразу після народження в пологовому будинку одягають у комбінезони або майки-повзунки. Це правило розповсюджується навіть на недоношених, які лежать в інкубаційних кювезах. Під «вільним сповиванням» розуміється укутування малюка в пелюшку, але при цьому дитина може ворухитися, підтискати ніжки, вона нібито перебуває в «мішечку». Сучасні батьки все частіше використовують так звані спальники або спальні мішки для малюків. Найчастіше під «тугим сповиванням» розуміється більш щільне сповивання з випрямленням рук і ніг дитини. Безумовно, це не стимулює розвиток дитини. Поради «досвідчених» бабусь, «щоб ніжки були рівними», або «щоб спало дитя спокійніше», не можуть бути виправданням для такого насильства. Більш того, бездумне використання тугого сповивання уповільнює розвиток основних рухів, дитина звикає до свого тіла тільки до 6 місяців, іноді навіть і у 7-8 місяців може будити себе різкими рухами.

Цікаве міркування з приводу антипелюшкової пропаганди висловлює доктор Є.О. Комаровський. Він припускає, що в її причинах чітко простежуються економічні мотиви: «Будь-яка вітчизняна фабрика, цех або домогосподарка може впродовж доби налагодити випуск пелюшок. Але красиві штанці, сорочечки, повзунки, костюмчики ... це вже складніше. Це дорогий товар. І коштує така сорочечка як п'ять пелюшок» [12]. Туге сповивання не означає, що дитина має бути буквально задушеною, що її дихання повинно бути обмежено, а м'язи втратять необхідну чутливість. До того ж воно є актуальним упродовж перших шести місяців життя. Є.О.Комаровський нагадує, що противники сповивання зустрічалися і раніше. Типовий і, мабуть, найвідоміший апологет антипелюшкової пропаганди - великий письменник Лев Толстой. Парадоксально, але самого Льва Миколайовича в дитинстві сповивали, що, з одного боку, не завадило йому проявити власну геніальність, а, з іншого, завадило все ж таки переконливо довести зв'язок інфантізму і млявості П'єра Безухова з тугим дитячим сповиванням [12]. Зауважимо, що не існує жодного повноцінного наукового дослідження, що доводить зв'язок тугого сповивання і проблем розвитку особистості.

На думку Ж.В.Цареградської, щоб сформувати в малюка позитивне ставлення до нового світу, в який він потрапив, потрібно повернути йому звичну форму тіла, а це допомагають зробити тісні мамині обійми або звичайна пелюшка [10, 119]. Йдеться не про туге, а про вільне сповивання, що дозволяє дитині здійснювати рухи руками і ногами. Сповивання слід застосовувати тільки на той час, поки малюк спить окремо від матері. Специфікою новонароджених є різкі нескординовані рухові акти руками і ногами, які є спадщиною внутрішньоутробного життя. Критерієм тривалості сповивання може бути наявність або відсутність «підкидань» (не вмюють координувати рухи, різко смикають ручками і ніжками). Вік для припинення сповивання кожної дитини різний. Одному малюку можна попрощатись із пелюшками в 10 днів, іншому - у шість місяців. Якщо дитина

підкинулася - пелюшка на час сну їй ще потрібна, спить спокійно - необхідності немає. Поруч із матір'ю і у неї на руках дитина спокійно спить без пелюшки, оскільки, обіймаючи дитя, мати перешкоджає «підкиданням». Тому в умовах, коли мати постійно перебуває разом із малюком, наприклад, у палаті «мати - дитина», необхідності в сповиванні немає. Поступово дитина звикає до своїх рук і координує їх рухи більш упевнено. Це відбувається приблизно до 10-30-го дня, і з цього часу малюки перестають будити себе різкими діями, відбудеться поступове звикання до нового простору і психіка дитини не страждає.

Підсумуємо. Нами визначено пріоритети та межі батьківського втручання в психофізіологічний простір малюка. Це втручання може бути негативним, якщо батьки ігнорують сучасні дослідження щодо сповивання немовляти, штучно затягуючи терміни розвитку сенсорного інтелекту. Аналіз висвітлених у статті підходів до заявленої проблеми засвідчує, що вони є кардинально протилежні. Проте, неправі як «консерватори», які вважають, що дитину потрібно щільно упаковувати в пелюшки мало не півроку, так і «радикали», які стверджують, що сповивання абсолютно не потрібно. На нашу думку, найбільш сучасним і науково обґрунтованим є підхід, згідно якого сповивання необхідно для адаптації малюка до нових умов життя. Відмова від сповивання може відбуватися тоді, коли малюк сам виявить до цього готовність. Отже, наукової та логічної мотивації відмови від сповивання не існує. Погоджуючись із доктором Є.О.Комаровським, можна сформулювати головне правило: сповивати або не сповивати дитину - особиста справа її батьків, яка визначається їх бажаннями, можливостями, способом життя.

Список використаних джерел:

1. Аршавский И.А. Ваш малыш может не болеть / Илья Аркадьевич Аршавский. – М. : Советский спорт, 1990. – 30 с.
2. Бьюзен Т. Научите себя думать! / Пер. с англ. – Мн. : ООО «Попурри», 2000. – 192 с.
3. Визель Т.Г. Младенчество и дань традициям // Вестник угроведения. – 2013. - № 3 (14). – С.160-166.
4. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / Марко Грушевський. – 2 – ге вид., стер. – К. : Либідь, 2011. – 256 с.
5. Лурье С.В. Психологическая антропология: история, современное состояние, перспективы: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 624 с.
6. Мазуркевич С.А. Энциклопедия заблуждений. Дети. - М.: Издательство ЭКСМО - Пресс, 2002. – С.15-39.
7. Мид М. Культура и мир детства / Маргарет Мид. - М.: Наука, 1988. - С.48-59, 147-171, 259-274.
8. Павлова О.С. Обычай тугого пеленания детей на Северном Кавказе: история и современность// Культура и искусство. – 2011. - № 6 (6). – С.32-40.
9. Стоукс Б. Развивающие движения. – Мн. : ООО «Попурри», 2010. – 288 с.
10. Цареградская Ж. В. Ребенок от зачатия до года / Жанна Владимировна Цареградская. — М.: Астрель: АСТ, 2005.— 281 с.
11. Эриксон Э. Детство и общество.- М., 2000. - С. 181-182.
12. <http://articles.komarovskiy.net/k-voprosu-o-vrednosti-pelenaniya.html>

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІГРОВОЇ ТЕРАПІЇ

В.Шевчук, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: А.В.Хіля, кандидат педагогічних наук, асистент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

HISTORICAL RESEARCH FOUNDATIONS OF TEACHING AND UPBRINGING POTENTIAL OF GAME THERAPY

V.Shevchuk, third-year student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті коротко розглядається питання становлення та розвитку ігрової терапії. Особливості та відмінності її застосування через інтерпретацію термінів, а також питання потреби включення такої терапевтичної роботи з дитиною, її підсвідомістю.